

DENİZ KAPLUMBAĞALARI VE KOMŞU MEMLEKETLERİN SAHİLLERİNDE KAYDEDİLEN TÜRLER

Prof. Dr. Muhtar BAŞOĞLU
Ege Üniversitesi, Sistematik Zooloji Kürsüsü

Türkiyenin büyük bir kısmı denizle çevrili olduğu halde, bu zamana kadar yurdumuzun sürüngen faunası hakkında yazılan telif eserlerin hiç birinde bu yaratıklara ait bir kayıt yoktur. Halbuki sahil sularımızda söz konusu kaplumbağalara oldukça sık rastlandığı ve bazı mahallerde bunların yumurtlamak için karaya çıktıkları bilinen bir gerçektir. Sahillerimizde hangi türlerin bulunduğunu tespit etmek, numuneler yakalayıp bunları bilimsel olarak teşhise bağli olan bir iştir ve böyle bir çalışma zamana muhtaçtır. Bazı komşu memleketler (İsrail, Yunanistan, Bulgaristan, Rusya) bu bakımdan daha ileri durumdadırlar.

Kendi sahillerimizde toplanacak numunelere göre yapılacak bilimsel bir çalışmaya hazırlık olmak üzere, bu makalede evvelâ deniz kaplumbağaları hakkında bilgiler verilecek, sonra da komşu memleket sahillerinde görülen türler zikredilecektir.

BAZI MÜŞTEREK VASIFLAR

Bugün yaşayan deniz kaplumbağaları iki familya (*Dermochelyade* ve *Cheloniidae*) altında toplanmaktadır. Bunların dış görünüşlerinde dikkati çeken bazı özellikler şunlardır: Hepsi büyük cesamette olup yaşadıkları ortama uygun olarak bacakları yassılaştırmış ve kürek şekli almıştır. Sucul hayata intibak o kadar ileri gitmiştir ki parmaklar ayrı ayrı belli olmadığı gibi tırnaklar da ya tamamen körelmiş veya kalıntı halinde kalmıştır. Tırnaklar mevcut olduğu takdirde, bunların her ayakta sayısı en fazla 2 dir (nadiren 3 olabilir). Boyun kısımları kabuk içine pek az çekilebilir veya hiç çekilemez. Kuyrukları kısadır. Bütün hayatları suda geçmekle beraber, üreme zamanında yumurta bırakmak için hiç olmazsa dişileri karaya çıkar ve kumluk yerde yuva kazarak çok sayıda yumurta bırakır.

Bu makale, 70. doğum yılı münasebetiyle sayın hocam Ord. Prof. Dr. C. Kosswig'e ithaf edilmiştir.

Yuvayı tekrar kumla doldurduktan sonra denize dönerler. Yumurtadan çıkan yavrular da denize giderler. Genel olarak dağılımları bakımından okyanusların tropik ve subtropik bölgelerini tercih ederler. Bu arada Akdeniz ve daha nadir olarak Karadenizde bulunurlar.

FAMİLYA VE TÜRLER İÇİN TEŞHİS ANAHTARI

1. Kabuk deri ile kaplı. Bunun üzerinde sırt tarafta 7, karın tarafta 5 uzunlamasına çıkıntı bulunur. Genç fertlerde bu çıkıntılar küçük kemiklerden yapılmış sıralar halindedir (Şekil : 1 ve 2). *Dermochelyidae* (*Dermochelys coriacea*)

— Kabuk, kara kaplumbağalarında olduğu gibi, keratin plakalarla örtülü (Şekil : 3). *Cheloniidae* 2

2. Sırt kabuğunda 4 çift kostal plak bulunur (Şekil : 3, a) 3

— Sırt kabuğunda 5 çift veya daha fazla kostal plak bulunur (Şekil : 3, b) 4

3. Başın üst tarafında 2 çift praefrontal plak mevcuttur (Şekil : 4, a). Üst çenenin uç kısmı gaga gibi aşağı doğru kıvrıktır. Gençlik safhasında sırttaki plakalar birbirini kısmen örter (Şekil : 5). *Eretmochelys imbricata*.

— Başın üst tarafında yalnız bir çift praefrontal plak mevcuttur (Şekil:4,b).

Üst çenenin uç kısmı gaga gibi aşağı doğru kıvrık değildir. Sırttaki plakalar hiç bir safhada birbirini örtmez. *Chelonia mydas*.

4. Sırt kabuğunda kostal plaka adedi 5 çiftten fazla değildir. Vücudun her bir yan tarafında, sırt kabuğu ile karın kabuğu arasında üç adet inframarginal plak bulunur (Şekil : 6, a). *Caretta caretta*.

— Sırt kabuğunda kostal plaka adedi en az 5 çifttir (genel olarak 6-9 çift). Her bir tarafta 4 inframarginal plaka bulunur (Şekil : 6, b). *Lepidochelys olivacea*

AKDENİZDE BOL VEYA TESADÜFÎ OLARAK BULUNAN TÜR VE ALT-TÜRLER HAKKINDA AYRINTILI BİLGİLER

Familiya : *Dermochelyidae*

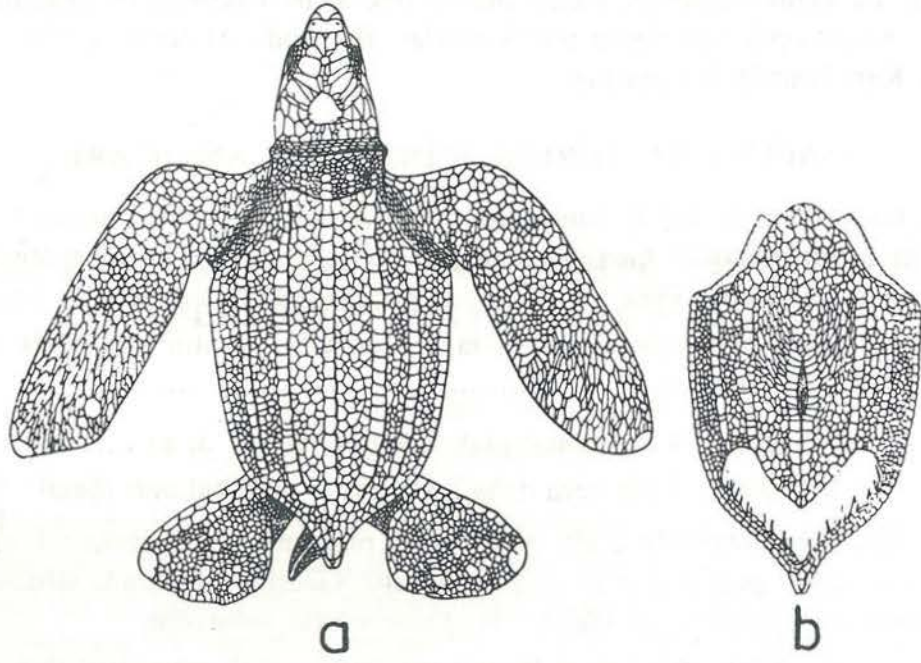
Kabukta keratin plaklar bulunmaz. Aşağıda ismi verilen tek türden ibarettir.

Dermochelys coriacea (Linnaeus) 1766

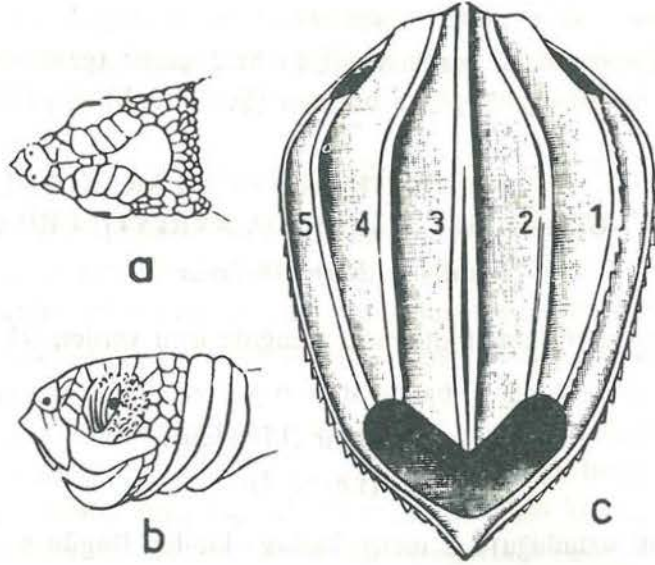
(Levha I)

Boy (Kabuk uzunluğu) : 2 metre kadar olabilir. Bugün yaşayan kaplumbağaların en büyüğüdür.

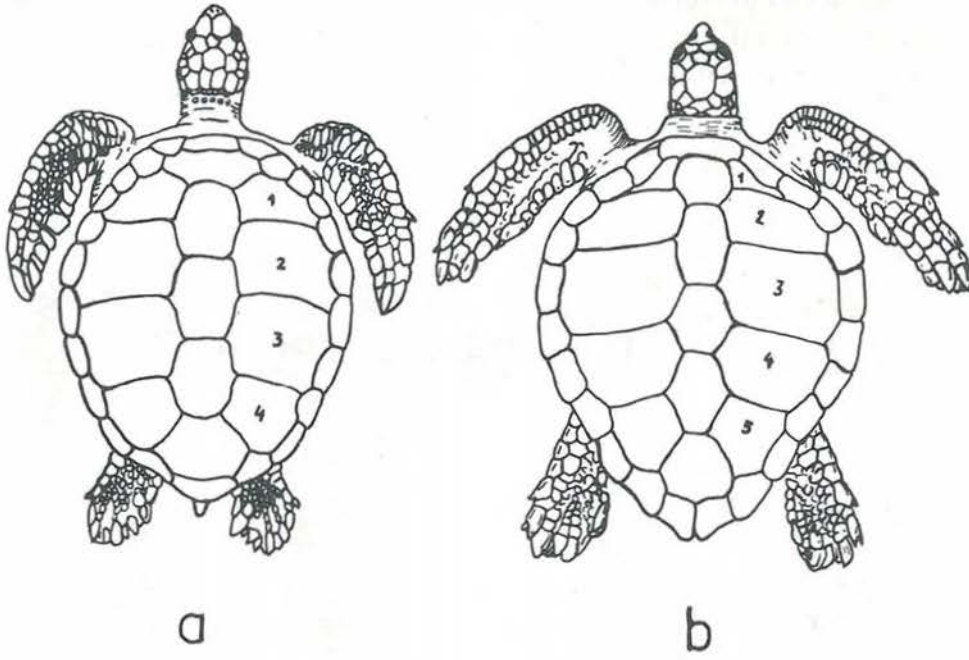
Dış görünüşü : Kabuk bir çok küçük kemiklerden ibaret olup deri ile örtülüdür. Plakalar ancak genç fertlerde görülebilir (Şekil : 1). Sırtta 7, karın tarafta

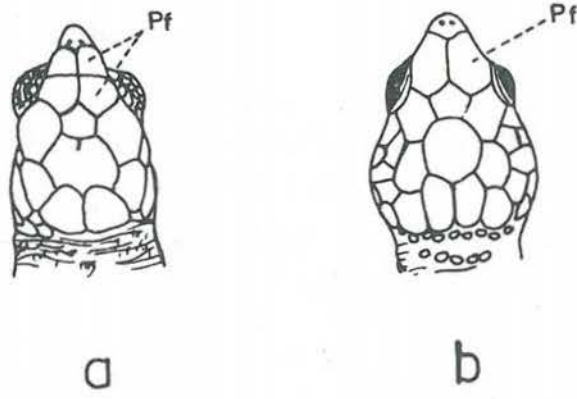
Şekil 1 : *Dermochelys coriacea*. Genç fert. (a) üstten, (b) alttan görünüş.

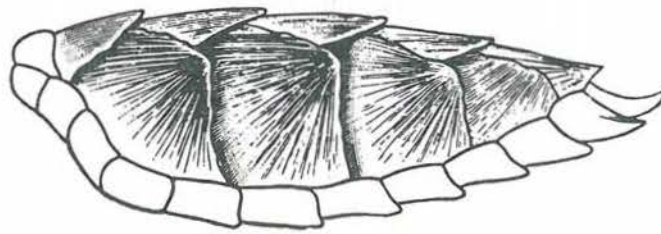
Şekil 2 : *Dermochelya coriacea*. (a) Başın üstten, (b) yandan görünüşü, (c) ergin fertte kabuğun alttan görünüşü. 1-5 = alt kabağa ait uzunlamasına çıkıntılar.

Şekil 3 : *Chelonia mydas* (a) ve *Caretta caretta* (b) 1-5=Kostal plakalar.

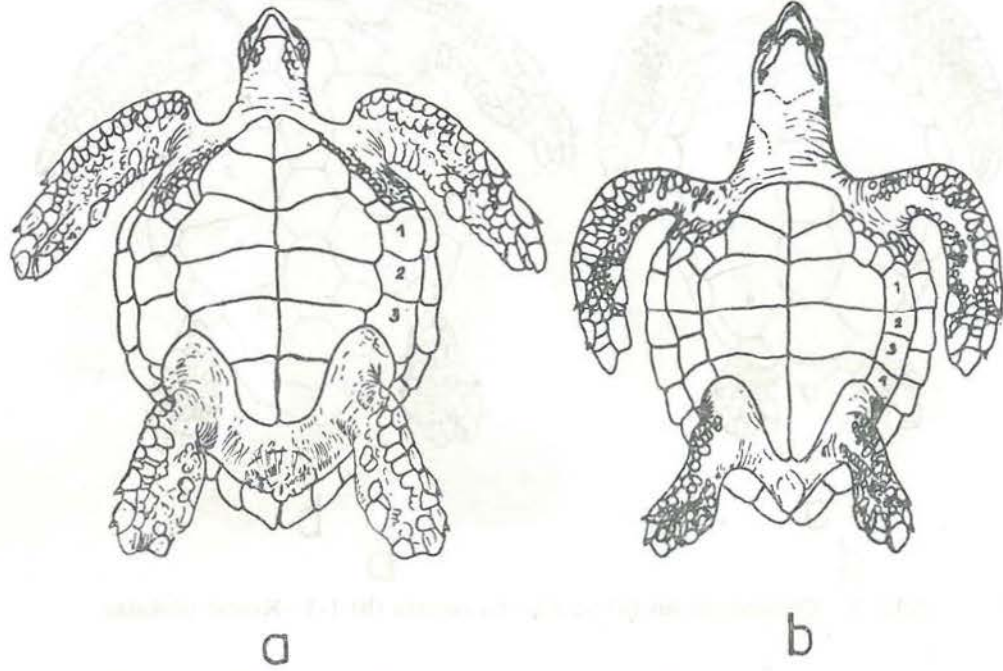

Şekil 4 : *Eretmochelys imbricata* (a) ve *Chelonia mydas* (b). Pf=prae-frontal plakalar.

Şekil 5 : *Eretmochelys imbricata*'nın üst kabuğu. Yan görünüşü.

5 uzunlamasına çıkıntı bulunur. Ön bacaklar çok uzundur. Hiç tırnak bulunmaz. Genel olarak sırt taraf koyu kahverengi olup üzerinde sarımsı lekeler mevcuttur. Ağırlığı yarım ton ve hatta daha fazla olabilir.

Şekil 6 : İki kabuğun alttan görünüşü. a=*Eretmochelys imbricata*, b=*Chelonia mydas*.

Biyolojisi : Deniz hayvanlarından maada (küçük balık, krustase, yumuşakca, meduz v.b.) bitkisel madde (algler) ile geçinir. Dışı tarafından bir seferde bırakılan yumurta sayısı genellikle 90-150 arasında değişir. İktisadî önemi yoktur.

Coğrafi dağılışı : Bütün sıcak denizlerde bulunur. Atlantik'in Orta Avrupaya sahil kısımlarında ve Akdenizde nadir olarak görülür.

Familya : *Cheloniidae*

Kabukta keratin plakalar bulurur. 4 türden ibarettir. Bunlar, alt-türler halinde aşağıda verilmiştir.

Caretta caretta caretta (Linnaeus) 1758

(Levha I)

Boy (Kabuk uzunluğu) : 1 metre kadar veya daha fazla.

Dış görünüşü : Esas itibariyle büyük kemik parçalarından yapılmış olan kabuklarının üzeri keratin plakalarla örtülüdür (bundan sonra bahsedilecek 3 türde de durum aynıdır). Üst kabukta 5 çift kostal plak, alt kabuğun her bir yanında 3 inframarginal plak bulunur. Kuyruk ismi çok kısadır. Bacakların dış kenarında en fazla 2 tırnak mevcuttur. Sırt taraf genel olarak kahverengi veya kırmızı kahverengidir.

Biyolojisi : Besinini çeşitli deniz hayvanları (balık, krustase v.b.) teşkil eder. Dişisi bir seferde takriben 100 kadar yumurta bırakır.

Coğrafî dağılışı : Esas yayılış sahası Atlantığın sıcak kısımları ve Akdenizdir. Atlantığın kuzey bölgelerinde (İngiltere sahillerine kadar) nadir olarak bulunur. Ege denizinde ve Karadenizde de görülür.

Bu türün diğer coğrafî ırkı *C. c. gigas* Deraniyagala'dır. Bu alt-tür Pasifik ve Hint Okyanuslarında bulunur.

Chelonia mydas mydas (Linnaeus) 1758

(Levha I)

Boy (Kabuk uzunluğu) : 1,4 metre kadar olabilir.

Dış görünüşü : Üst çenenin ucu aşağı doğru kıvrılmaz. Yalnız bir çift prae-frontal bulunur. Kostal plakalar 4 çifttir. Bacaklarda genel olarak birer tırnak mevcuttur. Sırt tarafın rengi zeytin yeşilinden gri kahverengiye kadar değişir. Bunun üzerinde ekseriyetle sarımsı veya kahverengimsi lekeler bulunur.

Biyolojisi : Bilhassa yaşlı fertlerin esas besinini denizsel bitkiler teşkil eder. Bir dişinin yuvada bıraktığı yumurta sayısı 200 kadar olabilir. Eti çok makbuldür. Bu sebepten bazı dillerde ismi "çorba kaplumbağası" dır.

Coğrafî dağılışı : Esas dağılış sahasına Akdeniz ve Atlantik Okyanusu (sıcak kısımları) dahildir. Ege denizinde ve Karadenizde de bulunduğu dair kayıtlar vardır. Ticarî önemi dolayısı ile fazla avlandığından bazı mahallerde azalmıştır.

Türün diğer ırkı, *Ch. m. japonica* (Thunberg), Pasifik ve Hint Okyanuslarında yaşar.

Eretmochelys imbricata imbricata (Linnaeus) 1766

(Levha I)

Boy (Kabuk uzunluğu): 90 cm kadar.

Dış görünüşü: Üst çenenin uç kısmı sivri ve aşağı doğru kıvrıktır. İki çift prae-frontal bulunur. Kostal plakalar 4 çifttir. Sırt taraftaki keratin plakalar, genç fertlerde birbirini kısmen örter (Şekil : 5). Bacaklarda ikişer tırnak bulunur. Genç safhada sırt rengi sarımsı kahverengi, alt tarafı siyahımsıdır. Yaşlı fertlerde sırt plakaları başka renklerle mermerimsi bir manzara alır. Karın tarafı sarıdır.

Biyolojisi : Yalnız deniz hayvanlarıyla geçinir. Dişi tarafından bir seferde bırakılan yumurta sayısı 150-200 kadar olabilir. Bu kaplumbağa, ticari önemi haiz olan kabuğu için avlanır. Plakalarından düğme, toka gibi şeyler yapılır (plastik sanayiinden sonra önemi azalmıştır).

Coğrafî dağılışı : Akdeniz ve Atlantik Okyanusunun sıcak bölgeleri. Avrupa sahillerinde İngiltereye kadar bulunursa da çok nadir görülür. Türür diğer coğ-

rafi ırkı, *E. imbricata bisca* (Rüppell) dir. Bu alt-tür Hint ve Pasifik Okyanuslarında yaşar.

Lepidochelys olivacea kempii (Garman) 1880

(Levha I)

Boy (Kabuk uzunluğu): 75 cm. kadar olabilir (deniz kaplumbağalarının en küçüğüdür).

Dış görünüşü: Kabuğu çok geniştir. Kostal plakalar en az 5 çifttir. İnframarginal sayısı 4, tırnak sayısı 2-3 dür (ekseriyetle 3). Sırt tarafının rengi zeytin yeşili veya zeytin grisidir.

Biyolojisi : *Caretta caretta*'ya benzer.

Coğrafi dağılışı: Atlantığın sıcak bölgeleri, bilhassa Meksika körfezidir. Çok nadir olarak Akdenizde de görülebilir.

Bu türün diğer coğrafi ırkları şunlardır :

1. *L. o. olivacea* (Eschscholtz). Hint Okyanusu ile Batı Pasifik ve Doğu Atlantikte yaşar.

2. *L. o. newivaga* (Hay). Doğu Pasifikte bulunur.

KOMŞU MEMLEKET SAHİLLERİNDE KAYDEDİLEN TÜRLER

Yunanistan : Bu memlekete dair yapılan bir yayında (Ondrias, 1968) kaydedilen deniz kaplumbağaları şunlardır :

Caretta c. caretta (Ege denizi ve Akdeniz)

Chelonia m. mydas (Ege denizi ve Akdeniz)

Dermochelys coriacea (Akdeniz).

İsrail : Doğu Akdeniz'de yakın bir komşumuz olan bu memleket için Haas (1951) tarafından verilen bilgiye göre Ege denizinde bulunan iki tür (*C. caretta* ve *Ch. mydas*) İsrail sahillerinde de bulunur; yalnız ikinci zikredilen tür birinciye nazaran daha nadirdir. Aynı müellife göre, söz konusu memleketin Akdeniz sahillerinde *Dermochelys*'e ait bir kayda rastlanmamıştır; buna mukabil kendi koleksiyonlarında Akabe körfezinde (Kızıldenize açılır) yakalanmış bir *Eretmochelys imbricata* numunesinin kafatası bulunmaktadır.

İsrailin bugünkü hudutlarına göre verilen yeni bir listede (Hoofien, 1972) kaydedilen türler ve alt-türler şunlardır :

Caretta caretta,

Chelonia mydas,

Eretmochelys imbricata,

Dermochelys c. coriacea.

Dermochelys c. schlegelii (bazı yazarlara göre bu alt-tür muteber değildir. Bak : Mertens-Wermuth, 1960). Bu makalede de monotipik tür olarak alınmıştır.

Burada şunu ilâve edelim ki Hoofien, kaydettiği türlerin hangi denizlere ait olduğu hususunda bilgi vermemiştir.

Bulgaristan : Bu komşumuza dair verilen sürüngen listesinden (Boskov-Beron, 1964) anlaşıldığına göre Karadenizin hiç olmazsa batı kısmında görülen deniz kaplumbağaları şunlardır :

Caretta c. caretta

Chelonia m. mydas

Rusya : Karadenizde *Caretta caretta*'nın bulunduğu Rus literatürü ile de teyit edilmektedir (Terentjev-Cernov, 1965). Bu ülke sahilleri için zikredilen diğer bir tür *Dermochelys coriacea*'dır. Bu kaplumbağaya ait kayıt Karadenize değil, Pasifik sahillerine aittir.

Komşu memleketlere ait yukarıda verilen bilgilerden anlaşılacağı üzere, iki tür (*C. caretta* ve *Ch. mydas*) her üç denizde (Akdeniz , Ege denizi ve Karadeniz) vardır. Bundan başka, Akdeniz bütün olarak alınırda daha nadir olarak *Dermochelys coriacea* da bulunur. Avrupa sürüngenlerine ait bir esere göre (Mertens-Wermuth, 1960), Akdenizde rastlanabilecek diğer iki tür şunlardır: *Erotmochelys imbricata* ve *Lepidochelys olivacea*. Buna göre, bugün yaşayan 5 deniz kaplumbağası türünün, Büyük Okyanuslardan maada, bol veya nadir olarak Akdenizde bulunduğu söylenebilir.

TÜRKİYE'YE AİT KAYITLAR

Ege Üniversitesi Sistematiik Zooloji Kürsüsü koleksiyonlarında İzmir Körfezinden yakalanmış iki numune ile Dalyan (Köyceğiz) dan elde edilmiş bir numunenin kabuk iskeletleri vardır. Çok muhtemel olarak bu iskeletler *Caretta caretta* türüne aittir. İzmire ait iskeletlerin uzunluğu 71 ve 47 cm., Köyceğize ait iskeletin boyu 70 cm. dir.

ÖZET

İsrail, Yunanistan, Bulgaristan ve Rusya'nın deniz suları hakkındaki literatüre, ve ayrıca Mertens-Wermuth'a (1955-1960) dayanılarak Akdeniz ve Karadenizde bol veya tesadüfî olarak bulunan deniz kaplumbağaları ve bunların teşhisi hakkında bilgi verilmiştir.

Ege Üniversitesi Sistematiik Zooloji Kürsüsü koleksiyonlarında üç üst kabuk (carapax) bulunmaktadır. Bunlardan ikisi İzmir bölgesinden, biri Dalyan (Köyceğiz) dan elde edilmiştir.

Çok muhtemel olarak her üç numune *Caretta caretta* türüne aittir.

SUMMARY

Upto now, no through study has been made about the Sea Turtles which frequent the coasts of Turkey. As a preliminary study to such an investigation:

1. A general account of the Sea Turtles is given. This is followed by a key to identify the different species which, in turn, are shortly described under separate headings.

2. The species which frequent the coasts of neighbouring countries are listed as follows:

Israel (Hoofien 1972):

Caretta caretta,

Chelonia mydas,

Eretmochelys imbricata,

Dermochelys c. coriacea,

Dermochelys c. schlegelii.

Greece (Ondrias 1968) :

Caretta c. caretta (The Aegean and Mediterranean Seas)

Chelonia m. mydas (Aegean and Mediterranean Seas)

Dermochelys coriacea (Mediterranean).

Bulgaria (Beskov-Beron, 1964):

Caretta c. caretta (Black Sea).

Chelonia m. mydas (Black Sea).

Russia (Terentjev-Cernov, 1965) :

Caretta caretta (Black Sea).

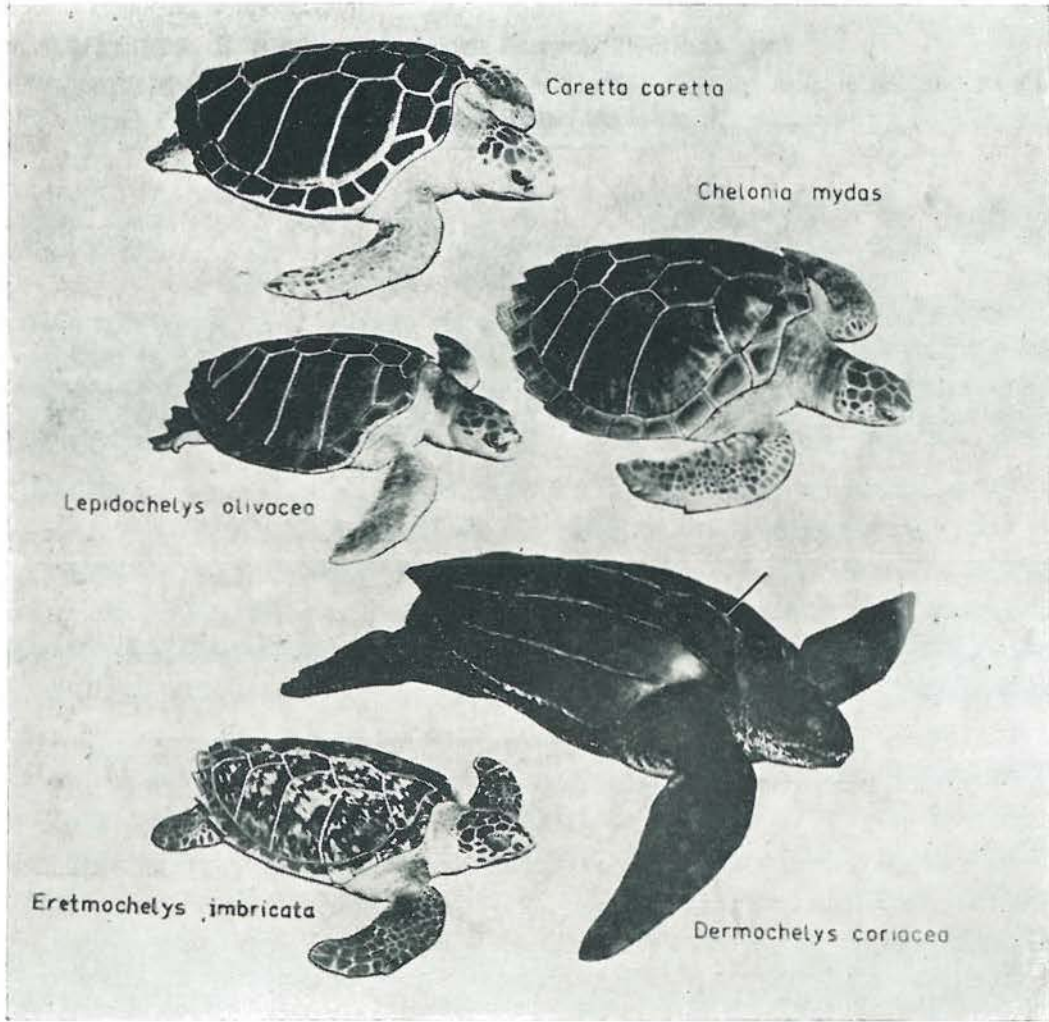
4. Among the collections of the Department of Systematic Zoology, Ege University, there are two carapaces from İzmir region, and one from Dalyan (Köyceğiz) in Southwestern Anatolia. Most probably they belong to *Caretta caretta*.

BİBLİYOGRAFYA

(Burada ancak istifade edilen kaynaklar kaydedilmiştir)

1. BESKOV, V. et BERON, P. (1964) : Catalogue et bibliographie des Amphibiens et des Reptiles en Bulgarie. Editions de l'academie Bulgare des sciences. Sofia.
2. DITMARS, R. L. (1966) : Reptiles of the world. McMillan Co. New York.
3. GOIN, C. J. and GOIN, O. B. (1962) : Introduction to Herpetology. Freeman and Co. London.
4. HAAS, G. (1951) : On the present state of our knowledge of the herpetofauna of Palestine. Bull. of the Research Council of Israel. 1, (3): 67.

Levha I

Deniz kaplumbağası türlerinin genel görünüşleri.

5. HOOFIEN, J. H. (1972) : Reptiles of Israel. Department of Zoology. Tel-Aviv University. Israel.
 6. MERTENS, R. (1952) : Kriechtiere und Lurche. Franckh'sche Verlagshandlung, Stuttgart.
 7. MERTENS, R. U. WERMUTH, H. (1955) : Die rezenten Schildkröten, Krokodile und Brückenechsen. Zool. Jb. (Systematik) 83 (5) : 323.
 8. MERTENS, R. U. WERMUTH, H. (1960) : Die Amphibien und Reptilien Europas, 3. Liste. Senckenberg. Buch 38. Frankfurt/M.
 9. ONDRIAS, J. C. (1968) : Liste des Amphibiens et des Reptiles de Grèce. Biologia Gallo-Hellenica. 1 (2): 111.
 10. SCHREIBER, E. (1912) : Herpetologia Europea. 2 Auflage. Jena.
 11. TERENTJEV, P. V. and CHERNOV, S. A. (1965) : Key to Amphibians and Reptiles. Israel Program for Scientific Translations. Jerusalem.
-